

Ὁ Αἰκοῦργος εἶχε καταφύγει εἰς τὴν Πυθείαν. Ὁ Σόλων, σεβόμενος τὰς ἰδέας τοῦ λαοῦ, ἐπροσκάλεσεν ἀπὸ τὴν Κρήτην τὸν Ἐπιμενίδην, ἄνδρα θεοσεβῆ καὶ φιλόθεον, διὰ νὰ καθρίσῃ, τρόπον τινά, τὴν πόλιν ἀπὸ τὸν μολυσμὸν καὶ τὴν ἀσέβειαν τοῦ Κύλωνος· κυρίως δὲ, διὰ νὰ προετοιμάσῃ τὰ πνεύματα εἰς τὴν μέλλουσαν μεταβολήν. Οὕτως ὁ Νομοθέτης, βοηθούμενος ἀπὸ τὸν Ἐπιμενίδην, ἐπεριώρισε τὴν πολυτέλειαν τῶν Ἀθηναίων. Διέταξε μετ' αὐτοῦ τὰ περὶ τελετῶν, ἱεροπραξιῶν, καὶ λοιπῶν θρησκευτικῶν πρακτικῶν· ὕστερον καταλύσας διὰ μιᾶς τὰ δάνεια, κατήργησε καὶ τὴν ὑπεροχὴν τῶν πλουσίων καὶ τῆς ὀλιγαρχίας τὴν καταδυναστείαν, κατὰ μίμησιν τοῦ Λακεδαιμονίου διαρρυθμητοῦ, καὶ τοῦ Χαλκηδονίου Φαλέα, ὅστις πρῶτος εἰσήξε τὴν ἰσότητά τῶν καταστάσεων μεταξὺ τῶν πολιτῶν (α). Βλέπων δὲ, ποῦ συνέτεινεν ἡ κλίσις τῶν πνευμάτων, ἐστοχάσθη ν' ἀποδώσῃ εἰς τὸν Δῆμον τῶν Ἀθηνῶν τὰ ἀρχαῖά του δίκαια (β), ἀποκαθιστῶν καθαρὰν καὶ τακτικωτέραν δημοκρατίαν (γ).

Πρῶτον· ὁ Λαὸς κατὰ τὴν νομοθεσίαν τοῦ Σόλωνος εἶχεν ἀπεριόριστον δύναμιν: δηλονότι ἐνομοθέτει, ἐπεκύρουνεν, ἢ ἠθέτει τοὺς νόμους· ἀπεφάσιζε περὶ εἰρήνης καὶ πολέμου, συμμαχίας, ἢ ἐπιμαχίας, περὶ ζωῆς, θανάτου, ἐξορίας, φυλακίσεως, ἀτιμίας, ἢ δημεύσεως τῶν ὑπαρχόντων ἑνὸς πολίτου· ἐψηρηφόρει περὶ τῶν προσόδων, εὐθυνῶν· καὶ εἰς ἓνα λόγον περὶ τῶν κυριω-

(α) Ἄριστοτ. Πολ. Βιβλ. Β. Κεφ. Δ. § 1—8.

(β) Σόλωνα δ' ἔνιοι οἴονται Νομοθέτην γενέσθαι σπουδαῖον· ὀλιγαρχίαν δὲ καταλύσαι λίαν ἄκριτον οὔσαν. Καὶ δουλεύοντα τὸν δῆμον παύσαι. Καὶ Δημοκρατίαν καταστήσαι τὴν πάτριον. (Πλούταρχ. εἰς Σόλων.)

(γ) Ἐπεὶ Σόλων γε εἶοικε τὴν ἀναγκαιοτάτην ἀποδιδόναι τῷ Δῆμῳ ἀνάμειν, τὸ τὰς ἀρχὰς αἰρεῖσθαι καὶ εὐθύνειν.

(Ἄριστοτ. αὐτόθι. Βιβλ. Β. Κεφ. Θ. § 4.)

τέρων ὑποθέσεων τῆς Δημοκρατίας, ἔχων, τὴν μεγαλιτέραν καὶ καὶ ὑπερτάτην κυριότητα (α).

Δεύτερον· ἡ Βουλὴ ἐδιωρίσθη εἰς τόπον τῶν παλαιῶν Ἀρχόντων, μὲ ὀλιγωτέραν ὁμῶς ἐξουσίαν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν Βουλευτῶν, οἵτινες καὶ Νομοφύλακες ὠνομάσθησαν. ἦτο τετρακόσιοι· ἀνὰ ἑκατὸν δηλαδή ἀπὸ πᾶσαν Φυλὴν. Ὁ Κλεισθένης εἰς τὰς τέσσαρας ἐπρόσθεσεν ὕστερον ἕξ ἄλλας φυλάς. Ἐκάστη δὲ φυλὴ, δίδουσα πρὸς πεντήκοντα Βουλευτῶν, ἐσχημάτισε τὴν Βουλὴν τῶν πεντακοσίων. Οὗτοι ἐκλέγοντο κατ' ἔτος ἀπὸ τὰς κατὰ μέρος φυλάς, ὡς παραστάται καὶ ἀντιπρόσωποι αὐτῶν ἦσαν εὐυπόληπτοι, ἀδιάφθοροι, καὶ ὄχι νεώτεροι τῶν τριάκοντα ἑτῶν. Οἱ δὲ πρεσβύτεροι μεταξὺ τῶν Βουλευτῶν εἶχον τὴν πρωτείαν.

Ἡ Βουλὴ ἐπρότεινε τὰς περὶ πολέμου ἢ εἰρήνης καὶ τῶν λοιπῶν μεγάλων ὑποθέσεων ἀποφάσεις τῆς εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Δήμου· ἐφύλαττε τὰ ἀρχίβια, τὸ θησαυροφυλάκιον, κ.τ.λ. ἐνεκάλει τὰ καθοσιώσεως ἐγκλήματα. Ἐν δὲ μέρος τῆς Βουλῆς διέτριβε νυχθημερεῦον εἰς τὸ Πρυτανεῖον, διὰ νὰ δέχηται τὰς εἰδήσεις τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων, καὶ προσκαλοῦν τὸν λαὸν διὰ κήρυκος, τὰς ἐκοινολόγει εἰς τὴν γενικὴν συνέλευσιν τοῦ Δήμου (β).

Οἱ Βουλευτῶν ὤμνουν νὰ διατηρήσωσι τοὺς καθεστῶτας Νό-

(α) Κύριον δὲ ἐστὶ τὸ βουλευόμενον περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης καὶ συμμαχίας καὶ διαλύσεως· καὶ περὶ Νόμων καὶ περὶ θανάτου καὶ φυγῆς καὶ δημεύσεως καὶ τῶν εὐθυνῶν. (Ἀριστοτ. Δημοκρ. Βιβλ. IV. Κεφ. 11 § 2. Σιγονιὲν Δημοκρ. Ἀθηνῶν. Βιβλ. II. Κεφ. IV.)

(β) Ἡ εἶδησις, ὅτι ἐκυριεύθη ἡ Ἐλάτεια ἀπὸ τοῦ Μακεδόνα, ἔφθασε τὴν νύκτα εἰς τὸ Πρυτανεῖον. Πρὸ τῆς αὐγῆς συνηθροίσθη ἅπασα ἡ Βουλὴ. Καὶ μετ' ὀλίγον ἐκοινοποιήθη εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Δήμου.

μουε, ὑποσχόμενοι νὰ δώσωσι λογαριασμὸν, καὶ ν' ἀποκριθῶσι περὶ ὧν αὐτῶν τῶν πράξεων εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Δήμου (α). Ὡστε ὁ λαὸς, ἀκυρώνων ἢ ἐπικυρώνων πᾶσαν ἀπόφασιν τῆς Βουλῆς, νομοθετῶν, καὶ ἐγκαλῶν, καὶ τιμωρῶν, ἀπεκαθίστατο πραγματικῶς ἀπόλυτος κύριος τῶν ἀρχῶν, καὶ τοῦ πολιτεύματος, καὶ τῶν Ἀρχόντων.

Τρίτον· ἠύξησε καὶ ἐστερέωσεν ὁ Νομοθέτης τὴν δύναμιν τοῦ Ἀρείου Πάγου, τοῦ παλαιότερου καὶ ἐνδοξοτέρου κριτηρίου τῆς Ἑλλάδος. Αὐτὸ ἔκρινε τὸν φόνον, τὴν ἀργίαν καὶ ἐκανόνιζε τὴν κοινὴν εὐταξίαν καὶ χρηστοθήθειαν, κ.τ.λ. (β). Ὡστε ἡ μὲν Βουλὴ κατεγίνετο κυρίως εἰς τὰς ἐξωτερικὰς καὶ πολιτικὰς· ὁ δὲ Ἄρειος Πάγος εἰς τὰς ἐσωτερικὰς, δικαστικὰς καὶ ἀστυνομικὰς, κ.τ.λ. ὑποθέσεις τῆς Δημοκρατίας. Καὶ ὁ Δῆμος ἐπεθεώρει τὰ πρακτικὰ καὶ τῆς πρώτης, καὶ τοῦ δευτέρου. Διὰ τοῦτο ὁ παλαιὸς Ἀνάχαρσις ἔλεγεν, ὅτι εἰς τὴν πολιτείαν τοῦ Σόλωνος οἱ μὲν φρόνιμοι ἐσκέπτοντο· οἱ δὲ μωροὶ ἀπεφράσιζον. Μῆτε οἱ Βουλευφόροι, τρώντι, οὔτε οἱ Ἀρειοπαγεῖται ἐδύναντο νὰ ἰσοσταθμίσωσι τὴν ὑπερτάτην κυριότητα τοῦ λαοῦ, ὅστις καὶ τοὺς ἐκλεγε, τοὺς καθήρει ἐδέχετο, ἢ ἀπέρριπτε τὰς ἀποφάσεις των· τοὺς ἐγκάλει καὶ τοὺς κατεδίκαζε (γ).

Οἱ Ἄρχοντες καὶ ὁ Ἄρειος Πάγος ὑπῆρχον καὶ πρὸ τοῦ Σόλωνος· ὥστε ἡ νέα Νομοθεσία ἐπικυρώσασα νομικῶς τὸν λαὸν μέτοχον καὶ κύριον πάντων τῶν ἀρχῶν, ἀπεκατέστηνε πανδημί-

(α) Αἰσχύνης περὶ Στεφάνου.

(β) Πλούταρχ. εἰς Σόλ. Ἰσοκρ. Ἄρεοπ.

(γ) Ὁ Ἰσοκράτης εἰς τὸν Παναθηναϊκόν, κολακεύων, βεβαιῶς, τοὺς Ἀθηναίους, δὲν εὐρίσκει, λέγει, βεβαιωτέραν καὶ δικαιωτέραν ἄλλην πολιτείαν, εἰμὴ ἐκείνην, τῆς ὁποίας ὁ Δῆμος καὶ ἐκλέγει καὶ διορίζει τοὺς Ἄρχοντας· καὶ εἶναι ἐνταυτῇ κύριος καὶ τῶν Ἀρχόντων καὶ τῶν Ἄρχων.

αν τινά (α). Καί εἰς αὐτὴν ἐπροχώρει σταθερῶς τὸ πνεῦμα τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ Κόδρου μέχρι Σόλωνος, μεταβαίνον εἰς διάστημα πέντε περίπου ἑκατονταετηρίδων ἀπὸ τὴν Βασιλείαν εἰς τὴν ἐφ' ὄρου ζωῆς Ἀρχοντίαν· καὶ ἀπ' αὐτὴν εἰς τὴν δεκαετῆ Ἀρχοντίαν· καὶ ἀπ' αὐτὴν εἰς τὴν ἐτήσιον. Ὡστε ἐπὶ Σόλωνος μετέβη ἡ κυριότης εἰς τὸν Δῆμον τῶν Ἀθηναίων. Ὁ Δράκων, ὡς εἰρέθη, δὲν ἤλλαξε τοὺς ὀργανικοὺς καὶ θεμελιώδεις Νόμους· ὥστε οἱ δημοκρατικῶς ζῶντες καὶ φρονοῦντες Ἀθηναῖοι, ἐπροσκάλεσαν τὸν Νομοθέτην, διὰ νὰ τοὺς δώσῃ Δημοκρατικὴν Πολιτείαν. Διὰ τοῦτο δικαιολογούμενος εἶπεν, ὅτι ἔδωκεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ὄχι τοὺς ἀρίστους, ἀλλὰ τοὺς ὅσον δυνατὸν καλητέρους εἰς τὰς περιστάσεις Νόμους: ἀναλόγους, δηλαδή, τοῦ πνεύματος, καὶ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ λαοῦ. Ἡ ὁμολογία τοῦ Σόλωνος εἶναι ἀξιοσημείωτος εἰς τὰ χρονικά τῆς Ἑλληνικῆς Νομοθεσίας· ἂν ὅμως ἦναι ἀληθῆς, δὲν εἶναι ἴσως καὶ δικαία.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ διαφθορὰ κατασκάπτει πᾶσαν πολιτείαν, ἡ τῶν Ἀθηναίων, ἣτις ἦτον ὅλος δημοτικὴ, ἔπρεπε νὰ περιστοιχηθῇ ἀπὸ φρονίμους διατάξεις, καὶ εἰς τοῦτο ἠύδοκίμησεν ἀρίστως ὁ σοφὸς Νομοθέτης, διορίζων τὰ χρέη τῶν πολιτῶν πρὸς τὴν κοινὴν πατρίδα, καὶ πρὸς ἀλλήλους· τὰ τῶν νυμφίων καὶ νυμφῶν· τὰ τῶν πατέρων καὶ υἱῶν· τὰ τῶν δούλων καὶ κυρίων· κ.τ.λ. Ὁ πολίτης δὲν εἶχεν ἐξουσίαν νὰ πωλήσῃ ἑαυτὸν, τὰ τέκνα, ἢ τὴν ἐλευθερίαν του εἰς ἄπληστόν τινα δανειστήν (β). Ὁ Ἄρειος Πάγος ἐπαίδευσεν τὴν ἀργίαν (γ), καὶ ἐφρόντιζε διὰ τὴν

(α) Ἔοικε δὲ Σόλων ἐκεῖνα μὲν ὑπάρχοντα: τὴν τε βουλήν καὶ τὴν τῶν ἀρχῶν αἴρεσιν· τὸν δὲ δῆμον καταστήσας· τὰ Δικαστήρια ποιήσας ἐκ πάντων. Ἀριστ. Πολιτ. βιβ. Β. κεφ. θ.

(β) Πλούταρχος αὐτόθι.

(γ) Τὸ τῶν ἀργῶν τε καὶ δαπανηρῶν ἀνδραῶν γένος· τὸ μὲν ἀνδρειότερον

ἀνατροφὴν τῶν παιδῶν, καὶ τὴν χρηστοθήειαν, ἐν γένει, τῶν πολιτῶν (α). Ἡ καθημερινὴ ἕξις μετεβάλλετο, προϊόντος τοῦ χρόνου, εἰς δευτέραν φύσιν, καὶ τὸ πολίτευμα διετηρεῖτο, ἐνόσω ἐφυλάττοντο αἱ αὐταὶ περιστάσεις, καὶ ἡ ἀρχαία τῶν ἡθῶν χρηστότης. Μετ' ὀλίγον ὅμως τὰ πράγματα τῆς Δημοκρατίας ἔλαβον ἄλλην μορφήν. Μετὰ τὰς κατὰ τῶν Περσῶν ἐνδόξους νίκας, εἰσῆλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ πλοῦτος· καὶ μετ' αὐτοῦ ἡ πολυτέλεια καὶ ὑπεροψία, ἡ πολυπραγμοσύνη καὶ ἡ αὐθάδεια. Ἐὰ ἦθη διεφθειρόμενα ἤλαττον τὴν εἰς αὐτὰ στηριζομένην πολιτείαν τοῦ Σόλωνος· καθότι ὁ λαὸς ὢν ἀπόλυτος κύριος, διεφθαρμένος ἦδη καὶ ἀμαθής, νομοθετῶν ἐνταυτῷ καὶ ἐνάγων, καὶ κρίνων, ἀνέτρεπε τὰς ἀποφάσεις τῶν Ἀρχῶν, ἐξοστρακίζων τοὺς Ἄρχοντας, καὶ καταδικάζων πολλάκις ἐκείνον, τὸν ὁποῖον εὕρισκεν ἀθῶον ὁ Ἄρειος Πάγος, καὶ τ' ἀνάπαλιν (β). Ἡ ἔκκλησις εἰς τὴν γενικὴν συνέλευσιν τοῦ λαοῦ τοσοῦτον ἤϋξανε τὴν κυριότητα αὐτοῦ, ὅσον ὀλιγόστειν ἡ τῶν κριτηρίων. Ὁ Δῆμος ἐξίγων καὶ ἐφαρμόττων τὸ ἔγκλημα, κατεδίκαζε τοὺς ἐνδοξοτέρους πολίτας, στρατηγούς καὶ σοφούς. Ἐπὶ τὴν βᾶσιν αὐτὴν ἄρα μέμφονται οἱ συγγραφεῖς, καὶ ὄχι τὴν παρακμὴν τῆς νομοθεσίας τοῦ Σόλωνος (γ).

τον, ἡγούμενον αὐτῶν· τὸ δὲ ἀνανδρότατον, ἐπόμενον, οὗς δὴ ἀφομοιοῦμεν κηφήσι, τοὺς μὲν, κέντρα ἔχουσι· τοὺς δὲ, ἀκέντροις.

(Πλάτ. Πολιτ. Βιβ. VIII).

Δύω εἶδη Κηφῶνων θεωρεῖ εἰς τὰς πολιτείας ὁ Πλάτων· ἀργῶν καὶ θαλασσιῶν ἀνδρῶν· τὸ μὲν ἐνοπλον καὶ κεντρωμένον· τὸ δὲ ἀκεντρον· οὗτοι εἰσι δοιμύτεροι εἰς τὰς Δημοκρατίας· οἱ μὲν ἐπιθυμοῦσι νὰ ἀρχωσιν· οἱ δὲ συμφωνοῦντες ἀκολουθοῦσι.

(α) Πλούταρχος αὐτόθι.

(β) Πλούταρχος εἰς Σόλ. Πολύβιος. Βιβλ. VI. Κεφ. 42. Goquet Βιβλ. III. Κεφ. IV—Μεούρσιος εἰς Ἄρειον Πάγον.

(γ) Μεούρσιος, Πολύβιος, αὐτόθι· Μεινέρος περὶ προόδου ἐπιστημῶν

Οἱ Ἄρχοντες, λέγουν οἱ Νομοδιδάσκαλοι, πρέπει ν' ἀπολογῶνται εἰς τὸ τέλος τῆς ἀρχοντίας των περὶ τῶν πρακτικῶν αὐτῶν, ἐνώπιον τῶν Ἀρχῶν. Ὁ δὲ λαὸς πρέπει νὰ ἐκλέγῃ τοὺς ἄρχοντάς του ἐλευθέρως καὶ ἀνεπηρέαστως· ἀλλὰ νὰ ὑποτάσσῃται ὕστερον εἰς αὐτοὺς, καὶ εἰς τοὺς νόμους· καὶ ὄχι ἐγκαλῶν, κρίνων καὶ καταδικάζων νὰ ἐξουσιάζῃ δεσποτικῶς καὶ αὐτοὺς, καὶ τοὺς νόμους. Εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν ἀρχόντων εὐδοκιμεῖ, κατὰ τὸν Σταγειρίτην, πάντοτε ὁ λαὸς, ὀδηγούμενος ἀπὸ τὴν κοινὴν ὑπόληψιν, καὶ τὴν φυσικὴν τοῦ ἄγγίνοϊαν· ἀλλ' εἰς τὴν πολιτικὴν τοῦ ἐπίκεισιν σφάλλει συνεχῶς. Πᾶσα ἰσχὺς πηγάζει, λέγουσιν, ἀπὸ τὸν λαόν. Ἄν λοιπὸν ἐκλέγων ἐνδύῃ τοὺς ἄρχοντας μὲ τὴν προσωπικὴν του αὐθεντεῖαν πρὸς διαρρύθμισιν τῆς πολιτείας, αὐτὸς στερεῖται εἰς τὸν προσδιωρισμένον καιρὸν τοῦ μέρους ἐκεῖνο τῆς κυριότητος, τὸ ὁποῖον αὐτοθελήτως ἀφῆρεσεν ἀφ' ἑαυτοῦ, καὶ τὸ ἔδωκεν εἰς τοὺς ἄρχοντας. Μετὰ τὴν ἀρχοντίαν οἱ πρόην ἄρχοντες εἰσέρχονται εἰς τὸν σωρὸν τῶν πολιτῶν, καὶ παρὰ τῶν συμπολιτῶν, των δύνανται τότε νὰ ἐξετασθῶσι. Καὶ, ἂν ὑπάρχῃ δυστυχὴς τις ἐξαιρέσις, ἢ ἐκ ταύτης προερχομένη βλάβη εἶναι ἐλαχίστη ὡς πρὸς τὴν ἀκύρωσιν ὅλου τοῦ κανόνος. Μετὰ τὴν ἐκλογὴν ἄρα τῶν ἀρχόντων ὁ Λαὸς πρέπει νὰ ὑποτάσσῃται εἰς αὐτοὺς, καὶ εἰς τοὺς νόμους· καὶ ὄχι νὰ γίνεται καὶ τῶν πρώτων, καὶ τῶν δευτέρων δεσπότης, κατὰ τὴν ιδέαν τοῦ Ἰσοκράτους (α). Εἶναι παράλογον νὰ ἀφιερῶσθαι τις εἰς φρόνιμον παιδαγωγὸν τὴν ἀνατροφὴν τοῦ παιδός του· τὸ δὲ ἀνήλικον καὶ ἄπειρον παιδίον ν' ἀποκαταστήσῃ ἐπικριτὴν καὶ κύριον τοῦ

καὶ περὶ πολυτελείας. Ὅρα καὶ τοὺς διαλόγους τοῦ Ἀββᾶ Μαβλῆ.

(α) Τῆς τοὺς μὲν δυνατωτάτους ἐπὶ τὰς πράξεις καθιστάσῃ αὐτῶν ὅτι τούτων τὸν δῆμον κύριον ποιούσης. Ἰσοκρ. Πανχθην.

παιδαγωγού. Όταν ἀμαθής καὶ βέλους ὄχλος ᾖ ἡ Νομοθέτης, ἐνάγων, κριτής, κ. τ. λ. ἡ πολιτεία ἔχει καὶ ἐφήμερον, καὶ παραχώδη ὑπαρξιν. Ὁ βροντόφωνος, ὁ ἀθυρόστομος, ὁ εὐγλωττος, καὶ ὁ πανούργος δημαγωγὸς ἄγει καὶ φέρει κατ' ἀρέσκειαν τὸν λαόν, καὶ μετ' αὐτοῦ τὸ πολίτευμα (α). Ὁ ἴδιος Σόλων αἰσθανθεὶς, φαίνεται, τὸ πρᾶγμα, ἠθέλησε νὰ ἐμποδίσῃ τὴν εἰσοδὸν τῶν ἐκκλησιῶν εἰς τὴν ἐσχάτην τάξιν τοῦ ὄχλου. Διὰ τοῦτο διήρασε τοὺς πολίτας, κατὰ τὴν κατάστασιν (τίμημα) εἰς τέσσαρας τάξεις (β).

Πρῶτον· Εἰς πεντακοσιομεδίμνους· οὗτοι εἶχον ἐτήσιον εἰσόδημα πεντακόσια μέτρα σίτου, ἐλαίου, κ.τ.λ.

Δεύτερον· Εἰς ἵππεῖς· οὗτοι εἶχον τριακόσια μέτρα κατ' ἔτος.

Τρίτον· Εἰς Ζευγίτας, οἵτινες εἶχον διακόσια μέτρα.

Τέταρτον· Εἰς Θῆτας· ὅσοι εἶχον ὀλιγώτερον τῶν διακοσίων μέτρων (γ).

Αἱ τρεῖς πρῶται κλάσεις ἐλάμβανον τὰ κοινὰ ὑπουργήματα τῆς Δημοκρατίας· ἡ δὲ τετάρτη, ἐκλέγοντα καὶ ἀποφασίζουσα

(α) Κύριον δ' εἶναι τὸ πλῆθος καὶ μὴ τὸν Νόμον. Τοῦτο δὲ γίνεται, ὅταν τὰ ψήφισματα κύρια ᾖ, ἀλλὰ μὴ ὁ νόμος.

(Ἀριστοτ. Πολ. Βιβλ. Δ. Κεφ. δ.)

(β) Τὴν ἀπὸ τιμημάτων πολιτείαν, ἐν ᾗ οἱ μὲν πλούσιοι ἀρχουσι, πένησι δὲ οὐ μέτεστιν ἀρχῆς· οὐκοῦν μεταβαίνει πρῶτον ἐκ τῆς τιμαρχίης εἰς τὴν Ὀλιγαρχίαν, κ.τ.λ. (Πλάτ. Πολιτ. Βιβλ. VIII.)

(γ) Ἡ τῶν Ἀθηναίων πόλις, λέγει ὁ σχολιαστὴς τοῦ Πλάτωνος, εἰς μεγάλα μέρη διηραζέτο τέτταρα. Ταῦτα δὲ πολιτικά Τιμήματα ἐκάλου, ἅπερ ἦν Πεντακοσιομεδίμωνων, Ἰππέων, Ζευγιτῶν, Θητικῶν· οἱ μὲν ὑπὲρ τοῦ ῥ' μέτρον ξηρὰ καὶ ὑγρὰ ποιεῖν κληθέντες, ἀνήλυσκον εἰς τὸ δημόσιον τάλαντον· οἱ δὲ τὴν ἵππάδα τελοῦντες, ἐκ μὲν τοῦ δύνασθε τρέφειν ἵππους κεκληῖσθαι δοκοῦσιν· οἱ δὲ τὸ ζευγίσιον τελοῦντες ἀπὸ σ' μέτρων διελέγοντο· ἀνήλυσκον δὲ μῶς ε' οἱ δὲ τὰ Θητικόν, εὐλείαν ἀρχὴν ἔργον, οὐδὲ ἀνάλυσκον.

ἐψηφισθόρκει ἤγουν ἄνθρωποι, πρὸς τοὺς ὑποίους ἢ Δημοκρατία δὲν ἐμπιστεύεται τὸ παραμικρὸν ὑπουργημα, ἀπεφάσιζον περὶ τῶν κοινῶν ὑποθέσεων, καὶ περὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς περιουσίας ἐνὸς ἐκάστου πολίτου. Παράδοξος ἀντίφασις, καὶ τῆς ὁποίας τὸ ἐλάττωμα ἐφάνη ὕστερον τρανιότερον· καθότι εὐημερήσασα μετ' ὀλίγον ἢ Δημοκρατία, ἔδειξε τὸ τίμημα τῆς δευτέρας, καὶ μάλιστα τῆς τρίτης καὶ τετάρτης τοσοῦτον κοινόν, ὥστε ὁ ἀμαθὴς καὶ βάναιστος ὄχλος κατήντησε νὰ γίνῃ μέτοχος τῶν ἀξιωματῶν, καὶ τῶν ἀρχῶν· ὥστε τὸ τίμημα δὲν ἔδιδε φωνὴν ἐκλογῆς, ὡς εἰς τὰς νεωτέρας νομοθεσίας, ἀλλὰ μετοχὴν τῆς ἀνωτάτης ἀρχῆς. Διαφορὰ ἐπίσημος καὶ οὐσιώδης, ἣτις κατήργησεν ἐπὶ τέλους τὴν πολιτείαν· καθότι ὁ Δῆμος, ὢν παντοδύναμος εἰς τὰς ἐκκλησίας, τὰς ὁποίας αὐτεξουσίως καὶ συνεκρότει καὶ διέλυεν, ἐλάμβανε δύναμιν σχεδὸν ἀπεριόριστον. αὐτὴ καθ' ἐκάστην αὐξανομένη, ἐσμίκρυνε καθ' ἐκάστην τὸ κράτος τῶν Νόμων (α), ἀνοίγουσα τὴν ἀγορὰν καὶ τὸ βῆμα εἰς τὴν ὑπερρίλαυτον δημαγωγίαν· δὲν εἶναι παράδοξον, ἂν εἰσῆλθεν εἰς τὴν πολιτείαν ἢ δολιότης, καὶ ἠυδοκίμησεν ἢ πανουργία· αἱ θύραι ἦσαν ἀνεωγμέναι πανταχόθεν. Ὁ σοφὸς Σκύθης τὸ προεἶδεν· ὁ Πεισίστρατος τὸ ἀπέδειξεν· ὁ Ἐφιάλτης καὶ Περικλῆς ὠλιγόστευσαν ἔτι μᾶλλον τὴν δύναμιν τοῦ Ἀρείου Πάγου, καὶ τὴν ἐπρόσθεσαν εἰς τὸν λαόν, τὸν ὁποῖον ἐπικιδαγώγει ἢ ἀκαταμάχητος αὐτῶν εὐγλωττία (β).

(α) Ὅπου δ' οἱ Νόμοι μὴ εἰσι κύριοι, ἐνταῦθα γίνονται δημαγωγοί. Μόναρχος γὰρ ὁ Δῆμος γίνεται σύνθετος εἰς ἐκ πολλῶν. Ὁ δ' οὖν τοιούτος Δῆμος, ἅτε μόναρχος ὢν, ζητεῖ μοναρχεῖν, διὰ τὸ μὴ ἄρχεσθαι ὑπὸ Νόμου, καὶ γίνεται δεσποτικός. (Ἀριστοτ. Πολιτ. Βιβλ. Δ. Κεφ. δ.)

(β) Ἀριστ. Πολιτ. αὐτόθι. Καὶ Δημοκ. Βιβλ. Ιγ. Κεφ. 14. Πλούτ. αὐτόθι. Θεουκνδ. Βιβλ. ΙΙΙ. § 38.

Ὁ λαὸς ἔπρεπε νὰ ἔχη τοσαύτην ἰσχὺν, ὅσῃν ἐχρειάζετο, διὰ νὰ μὴ χάσῃ τὴν ἐλευθερίαν του· ὄχι νὰ βλάβῃ ἑαυτὸν, καὶ νὰ καταστρέψῃ τὴν πολιτείαν. Ὁ Σόλων ἐνομοθέτει μετὰ μίαν καὶ ἡμίσειαν ἑκατονταετηρίδα περίπου ἀπὸ Λυκούργου· εἶχε δὲ πρὸ ὕρθαλιμῶν τὸν ἀπὸ Θησέως μέχρι τῶν ἡμερῶν του ὀχληγωγικὸν σάλλον καὶ τοῦ Κύλωνος τὴν ἐπιβουλήν. Ὅταν ὁ Δῆμος, λέγει ὁ Πλάτων, πίνῃ πολλὴν καὶ ἄκρατον ἐλευθερίαν, τῶν δημαγωγῶν οἰνοχοούντων, διαφθείρεται κατ' ὀλίγον ὀλίγον, καὶ τέλος ἐξαφανίζεται παντάπασι (α). Εἰς τρία πρέπει νὰ ἀπιδέξῃ ὁ Νομοθέτης, ἀκολουθεῖ ὁ ὑψίνους οὗτος τῶν αἰώνων διδάσκαλος, νομοθετῶν πόλιν, ἢ ἔθνος· ἐλευθερίαν, εἰρήνην, καὶ δικαιοσύνην, ἧτις εἶναι ἡ πολιτικὴ φρόνησις (β).

Παρατηρεῖ τις εἰς τὴν γενικὴν ἱστορίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ὅτι τὰ πάθη, τὰ ταραττόντα τὴν ἀνθρώπινον καρδίαν, εἰσι πάντοτε καὶ πανταχοῦ τὰ αὐτά. Τὰ δὲ ἀποτελέσματα αὐτῶν ὅμοια καὶ ἀνάλογα. Δὲν δύναται ἡ ἀμαθὴς καὶ ἀκαλλιέργητος διάνοια, τοῦ ὄχλου συρομένη ἀπὸ τὴν ἄγνοιαν, τὴν δημαγωγίαν, καὶ τὴν ὀλεθριωτέραν τούτων δοκησιοσοφίαν, νὰ γνωρίσῃ τὰς ἀπλουστέρους, ἢ συνθετοτέρους ἐννοίας τῆς ὑψηλῆς ἠθικῆς, καὶ πολιτικῆς ἐπιστήμης. Ἡ ἔλλειψις τῆς παιδικῆς ἀνατροφῆς καὶ τῆς παιδεύσεως, ἡ πτωχίκα καὶ ἡ ἔνδεια, ταπεινοῦσαι τὴν ψυ-

(α) Καὶ ἀπὸ τῆς Ἀριστοκρατίας, ἐν αὐτῇ πονηροκρατία τις πονηρὰ γέγονεν· Ἡ δὲ ἄδεια ἀναισχυντία ἐνέτεκεν . . . ἐφεξῆς δὲ ταύτη τῇ ἐλευθερίᾳ ἢ τοῦ μὴ ἐθέλειν τοῖς ἀρχουσι δουλεύειν γίγνοιτ' ἄν· καὶ ἐπομένη ταύτη φεύγειν πατὴρ καὶ μητὴρ, καὶ πρεσβυτέρων δουλείαν καὶ νοθεύειν καὶ ἐγγύς τοῦ τέλους οὔσι, νόμων ζητεῖν καὶ μὴ ὑπηκόοις εἶναι.

(Πλάτ. περὶ Νόμων. Βιβλ. III.)

(β) Ἐλεξάμην, ὡς τὸν Νομοθέτην δεῖ τριῶν στοχαζόμενον νομοθετεῖν, ὅπως ἡ νομοθετουμένη πόλις ἐλευθέρα τε ἔσται, καὶ φίλη ἑαυτῇ, καὶ νοῦν ἔξει. (Πλάτ. Νομ. Βιβλ. III. 108.)

χὴν, τὴν ἀπατῶσιν εὐκολωτέρως καὶ τὴν φέρουσιν ἀνεπαισθήτως εἰς τὴν αἰσχροπραγίαν (α). Οἱ κολακες καὶ οἱ δημοκόποι τὴν ἐξαπατῶσιν ἢ ὑποκρισία καὶ ἡ θρασύτης ἐλκύει τὴν εὐνοϊάν της ἢ φωνασκία τὴν καταπέθει (β). Οὗτος ὁ κακὸς καὶ ἐμπαθὴς, βοηθούμενος ἀπὸ ἀπατηθέντα καὶ εὐαπάτητον ὄχλον, ἰσχύει εἰς τὰ κοινὰ πράγματα ἢ δὲ κυρίως εὐνομούμενη πολιτεία μεταβάλλεται εἰς πονηροκρατουμένην πονηροκρατείαν. Οὕτως ἡ διαφθορὰ καὶ ἡ πονηρία, εἰσαχθεῖσα ἄπ᾽ εἰς τὴν ὀχλοκρατικὴν κοινωνίαν, εἰσρρέει εἰς τὰ ἥθη καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα τῶν πολιτῶν ἐκ τούτων εἰς τὰ πρὸς ἀλλήλους συμβόλαια καὶ σχέσεις, καὶ ἐκ τούτων φθάνει αὐθαδῶς εἰς τοὺς νόμους καὶ τὴν πολιτείαν, ἕως οὗ ἀνατρέψει καὶ τὰ κατ' ἰδίαν καὶ τὰ κοινὰ πράγματα (γ). Οἱ ὄροι, κατὰ τοὺς Νομοδιδασκάλους, πάσης κοινωνίας εἶναι θέλησις, ἐκτέλεσις, κρίσις: ἡγουν Νομοθετικόν, Ἐκτελεστικόν, Δικαστικόν. Ἄν ὁ Νομοθέτης, παρατρέχων τὴν μεταξὺ αὐτῶν ἰσορροπίαν, δώσῃ εἰς ἓνα ἄνθρωπον, ἢ εἰς μίαν τάξιν πολιτῶν τοὺς δύο ὄρους, ὁ τρίτος, ὡς ἀσθενέστερος, μετ' ὀλίγον ἐκλείπει· τὸ δὲ πολίτευμα δεσπόζεται. Εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ ὄχλος εἶχε τὸν πρῶτον καὶ τρίτον ὄρον: ἡγουν ἐνομοθέτει, καὶ ἔ-

(α) Νῦν δὲ λέγων ὁ βουλούμενος ἀναπτάς ἄνθρωπος πονηρὸς ἐξευρίσκει τὸ ἀγαθὸν αὐτῷ τε καὶ τοῖς ὁμοίοις αὐτῷ. (Ξενοφ. αὐτόθι.)

Ὅρα καὶ Ἀριστοτ. Πολιτ. Βιβλ. Δ. Κεφ. δ.

(β) Ἐν δὲ τῷ δήμῳ ἀμαθία τε πλείστη, καὶ ἀταξία καὶ πονηρία· ἢ τε γὰρ πνευρία αὐτοὺς μᾶλλον ἄγει ἐπὶ τὰ αἰσχροὰ καὶ ἡ ἀμαθία καὶ ἀπαιδευσία. (Ξενοφ. Ἀθην. Πολ. Κεφ. Ι.)

(γ) Οὐδὲ γὰρ ἐργάζεται ἄλλο γε, ἢ κατὰ μικρὸν εἰσοικισαμένη, ἡρέμα ὑποδύει πρὸς τὰ ἥθη τε καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα· ἐκ δὲ τούτων εἰς τὰ πρὸς ἀλλήλους συμβόλαια μείζων ἐκβαίνει· ἐκ δὲ δὴ τῶν συμβολαίων ἔρχεται ἐπὶ τοὺς νόμους καὶ πολιτείας, σὺν πολλῇ ἀτελεγειᾷ· ἕως ἂν τελευτῶσιν πάντα ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ ἀνατρέψῃ. (Πλάτ. Πολιτ. Βιβλ. ΙV, φ. 132).

κρινε· καὶ ἀθένητικῶς ἐξουσίαζε τὸν δεύτερον: εἴτε τοὺς ἄρχοντας: ὃ ἐστίν, ἤτο παντοδύναμος τύραννος, τοσοῦτον μᾶλλον σκληρότερος, ὅσον ἦτον ἀμαθέστερος, καὶ ὁ ἀριθμὸς πλειότερος (α).

Αἱ πρὸς τὴν κοινὴν Πατρίδα ἐκδουλεύσεις τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν πολιτῶν, τὰ λαμπρὰ κατορθώματα, ἡ πρακτικὴ ἀρετὴ, ἡ παιδεία καὶ ἡ φρόνησις, τὰ χρηστὰ ἦθη, καὶ ὁ σεμνοπρεπὴς βίος, κ.τ.λ. ταῦτα πάντα προσβάλλουσιν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ Λαοῦ, ὅστις καὶ ἀγαπᾷ τὴν ἀρετὴν καὶ σοφίαν, καὶ σέβεται τοὺς χρηστοὺς καὶ ἐναρέτους πολίτας. Ὅθεν ἦτον ἱκανὸν νὰ ἐκλέγη ἐλευθέρως, ὀδηγούμενος ἀπὸ τὴν φυσικὴν του εὐφυΐαν, τοὺς Ἄρχοντάς του, εἰς τὸ ἐποῖον, κατὰ τὴν βεβαίωσιν τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τῶν μετὰ ταῦτα σοφῶν, δὲν ἀπατάται πώποτε (β)· καὶ ἐνδύων μὲ τὴν προσωπικὴν του κυριότητα, νὰ ἐμπιστεύηται εἰς αὐτοὺς τὴν διαρρύθμισιν τῶν κοινῶν πραγμάτων, ὑποτασσόμενος εἰς τὰς ἀποφάσεις αὐτῶν καὶ εἰς τοὺς καθεστῶτας Νόμους. Ἄλλ' εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ Δῆμος ἦτο κύριος καὶ τῶν Ἀρχόντων καὶ τῶν Νόμων. Ἐκεῖ, λέγει ὁ Ξενοφῶν, θέλεις ἰδεῖ εὐνομουμένην πολιτείαν, ὅπου οἱ σπουδαῖοι ἄνθρωποι νομοθετοῦν, καὶ οἱ ἐνάρετοι πολίται κολάζουσι τοὺς πονηροὺς, καὶ οἱ φρόνιμοι σκέπτονται περὶ τῶν ὑποθέσεων τοῦ πολιτεύματος· καὶ ὄχι, ὅπου ἐνεργοῦμενοι καὶ δαιμονιῶντες ἄνθρωποι, καὶ συμβουλεύουσι, καὶ δημαγωγοῦσι, καὶ νομοθετοῦσι, καὶ κρίνου-

(α) Καὶ ἐστίν ὁ τοιοῦτος Δῆμος ἀνάλογον τῶν Μοναρχιῶν τῇ Τυραννίδι. Διὸ καὶ τὸ ἦθος αὐτὸ, καὶ ἄμφω δεσποτικά. . . . Καὶ τὰ ψηφίσματα, ὡς περ ἐκεῖ τὰ ἐπιτάγματα. Καὶ ὁ Δημαγωγὸς καὶ ὁ κόλαξ οἱ αὐτοί, καὶ ἀνάλογον. Ἄριστ. Πολιτ. Βιβ. Δ. Κεφ. Δ. § 5.

(β) Ἄριστοτ. Πολιτ. — Montesquieu Esprit des lois. Filang. Scienza de la legisl. — Besam. Constant. leçons politiques. — Tracy Comment. sur l'esprit des lois.

σι, καὶ ἀποφασίζουσι (α). Εἰς τὰς τοιαύτας πολιτείας συμβαίνει καὶ ἄλλο χαλεπώτερον κακόν. Ὁ χυδαῖος καὶ ἀμαθής, γινόμενος ἐπικριτής καὶ κύριος, συνεθίζει νὰ περιφρονῇ ἐπὶ τέλους πᾶσαν παντὸς πολίτου ἠθικὴν ὑπεροχὴν. Οὕτω παύει τὸ πρὸς τοὺς κυρίους σέβας τῶν ὑπηρετῶν, τοῦ ἀμαθοῦς πρὸς τὴν παιδείαν, τοῦ κακοῦ πρὸς τὸν ἐνάρετον. Καὶ ἐκ τούτων μεταβαίνων πρὸς τὴν ἀρχὴν, περιφρονεῖ τοὺς ἄρχοντας καὶ τέλος τοὺς νόμους, τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν θρησκείαν. Καὶ οὕτως μεταβάλλεται τὸ πολίτευμα εἰς καθαρὰν πονηρῶν πονηροκρατείαν.

Ὁ Σόλων εἰς τὴν συνέλευσιν τῶν Ἑπτὰ Σοφῶν εἶπεν, ὅτι εἰς τὴν ἀρίστην πολιτείαν ὅλοι οἱ πολῖται νομίζουσι κοινὴν βλάβην τὴν πρὸς ἕκαστον πολίτην γενομένην ἀδικίαν· διὰ τοῦτο, φαίνεται, δὲν ἐσυγχωρεῖτο ἡ ἀδιαφορία τοῦ τρίτου μεταξὺ τῶν δύο διαφερομένων μερῶν. Ἀλλ' εἰς ταραχώδη ἀγοράν, ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ ἀξιώματος δὲν ἦτο χωρὶς κίνδυνον· ἡ δύναμις τῆς ἀντιλήψεως ὅλων τῶν ἀνθρώπων δὲν εἶναι ἡ αὐτὴ καὶ ὁμοία. Διὰ τοῦτο δὲν διακρίνουσι πάντοτε τὴν ἀλήθειαν ἀπὸ τὴν ἀπάτην. Ὁ Πλάτων βεβαιοῖ τὸ ἐναντίον (β). Τὸ τοιοῦτον εἰς ἀρχλοκρατουμένην κυβέρνησιν, ἡ μεταβάλλει τὰς μερικὰς φιλονεικίας εἰς γενικὰς ῥήξεις, ἡ τιμωρεῖ τὸν ἀθῶον καὶ εὐσυνείδητον,

(α) Εἰδὲ εὐνομίαν ζητεῖς, πρῶτον μὲν ὄψει τοὺς δεξιωτάτους αὐτοῖς τοῖς Νόμοις τιθέντας· ἔπειτα κολάσουσιν οἱ χρηστοὶ τοὺς πονηροὺς· καὶ βουλευσούσιν οἱ χρηστοὶ περὶ τῆς πόλεως· καὶ οὐκ ἐάσουσι μαννομένους ἀνθρώπους βουλεύειν, οὐδὲ λέγειν, ὡδὲ ἐκκλησιάζειν. Ξενοφ. Ἀθην. Πολιτεία.

(β) Ἄρ' οὖν οὐχ ἀμαρτάνουσιν οἱ ἄνθρωποι περὶ τοῦτο ὥστε δοκεῖν αὐτοῖς πολλοὺς μὲν χρηστοὺς εἶναι, μὴ ὄντας· πολλοὺς δὲ τούναντίον ἀμαρτάνουσι· τούτοις ἄρα οἱ μὲν ἀγαθοὶ ἐχθροὶ, οἱ δὲ κακοὶ φίλοι· ἀλλὰ δίκαιον τότε, τοὺς μὲν πονηροὺς ὠφελεῖν, τοὺς δὲ ἀγαθοὺς βλάπτειν; Πλάτ. Πολιτ. ἢ περὶ Δικαίου. Βιβλ. Ι. σφ. 12.

ὅστις μὴ διακρίνων τὸν ἀδικούμενον, δὲν ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἔριδα (α).

Οἱ Ἀστυνομικοὶ ὁμῶς νόμοι, αἱ περὶ ἀνατροφῆς διατάξεις, τὰ περὶ ἡθῶν, πολυτελείας, καὶ διαίτης προστάγματα, δεικνύουσιν ἐναργῶς τὴν ὑψηλὴν πολιτικὴν φρόνησιν τοῦ Σόλωνος· καθὼς καὶ ἡ πρὸς τοὺς ἀδυνάτους καὶ δούλους φιλάνθρωπία, τὴν εὐαίσθητον τοῦ Νομοθέτου ψυχὴν (β). Ὁ ἄσωτος καὶ κακοήθης πολίτης δὲ εἶχε τὴν ἄδειαν νὰ ὀμιλήσῃ εἰς τὰς κοινὰς συνελεύσεις. Ὁ Σόλων ἐπεκύρωσε τὰς περὶ αἰμομυξίας ποινὰς τοῦ Δράκοντος· ἐμπόδισε τὰς ἀτίμους γυναῖκας νὰ παρουσιάζωνται εἰς τοὺς κοινούς περιπάτους, ἐνδεδυμένας μὲ τὴν σεμνὴν στολὴν τῶν σεμνῶν γυναικῶν. Ἡ ἀμιλλα μεταξὺ τῶν φυλῶν ἤρξανε τὸν ὑπὲρ πατρίδος καὶ δόξης ἔρωτα· μετὰ τὴν μάχην ἐφημίζετο πανηγυρικῶς ἡ φυλὴ, ἥτις συνήργησεν εἰς τὴν νίκην· ἡ θρησκεία, αἱ τελεταὶ, καὶ πανηγύρεις, αἱ ἐλευθέρια τέχναι: Μουσικὴ, Εὐγλωττία, Ποίησις, Ζωγραφικὴ, Λιθοξοικὴ, κ. τ. λ. συνήργουν ἐπιστήμως εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπόν: εἰς τὴν αὐξήσιν, λέγω, τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας καὶ δόξης ἔρωτος. Οἱ νέοι, φθάνοντες εἰς νόμου ἡλικίαν, ὤμνουν τὴν εἰς τοὺς καθεστῶτας νόμους ὑποταγὴν καὶ τὴν εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν τελείαν ἀφοσίωσιν. Ἐκ τούτου ἕκαστος πολίτης εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ θανατώσῃ ἰδιοχείρως τὸν προδότην τῆς πατρίδος. Ὁ Σόλων, λέγει ὁ Αἰσχύνης, σοφῶς ἐνομοθέτησεν, εἰς ποῖα πρέπει νὰ ἐνασχολῶνται οἱ ἐλεύθεροι παῖδες, πῶς νὰ ἀνατρέφωνται εἰς τὴν παιδικῆν τῶν ἡλικίαν, πῶς οἱ νέοι, πῶς πᾶσα ἡλικία πολίτου (γ). κ.τ.λ.

(α) Πλάτ. αὐτόθι.

(β) Αἰσχύν. εἰς Τίμαρχ. φ. 171.— Ἰσοκρ. Πανηγ. καὶ Παναθ.

(γ) Πρῶτον μὲν γὰρ περὶ σωφροσύνης τῶν παιδῶν τῶν ἡμετέρων ἐ-

Ἡ Γυμναστική, ὡς εἰρέθη, εἰς τὴν Κρήτην καὶ Λακεδαίμονα ἦτον οὐσιωδῶς ἠνωμένη μετὰ τὸ πολίτευμα· ἦτον ὅλως πολεμική, σκοπὸν ἔχουσα τὸ φιλόπατρι, ἐξ οὗ ἐπήγαζεν ὁ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας καὶ ἐλευθερίας ἔρως. Εἰς τὰς Ἀθήνας, οὕσα χωρισμένη ἀπὸ τὸ πολιτικὸν σύστημα, ἐτελειοποιεῖ τὴν ἐλευθέριον ἀνατροφὴν. Ὁ σκοπὸς ἦτον ἡ ἐλευθερία καὶ δόξα, ἐξ ὧν ἐπήγαζεν ὁ ὑπὲρ πατρίδος ἔρως. Ἄν καθήμενος, λέγει ὁ Σόλων πρὸς τὸν Ἀιάχαρσιν, μεταξύ τῶν θεατῶν, ἴδης τὰς ἀρετὰς τῶν ἀγωνιζομένων, τὰ κάλλη τῶν σωμάτων, τὴν ἀξιοθαύμαστον αὐτῶν εὐξίαν, τὴν μεγίστην ἐμπειρίαν, τὸ ἀήττητον φρόνημα, τὴν ἄμαχον ἰσχύον, τὸ εὐτολμον καὶ τὴν φιλοτιμίαν, δὲν θέλεις παύσει ἐπαινῶν καὶ μετ' εὐφημίας ἐπικροτῶν κ.τ.λ. (α). Καὶ αὐτὸς ὁ χορὸς ἦτον εἰς τὰς Ἀθήνας μεθ' ὄπλων, εἰκονίζων τὰς διαφόρους θέσεις τοῦ πολεμιστοῦ. Ὁ δὲ καταφρονητὴς τῆς ὀρχήσεως Πλάτων, τὸ εἶδος τοῦτο μόνον παρεδέχετο εἰς τὴν πολιτείαν του (β).

Ὅτε ὁ παῖς ἐξήρχετο ἀπὸ τὸν γυναικωνίτην, ἐλάμβανε δύο παιδαγωγούς· ὁ μὲν ἐδίδασκε τὰ γράμματα, τοὺς ἐθνικοὺς Ποιητὰς, τὴν ἀνδρικήν Μουσικήν κ.τ.λ. ὁ δὲ ἐγύμναζεν εἰς τὴν σωματικὴν ἀσκήσιν, Πάλην, Ἴππασίαν, Ὀπλογυμναστικήν κ.τ.λ. Οὕτω προητοιμασμένοι ἐπαρουσιάζοντο εἰς τὸ στάδιον, ὅπου ἡ εὐφημία μυριάδιον θεατῶν ἀναπτε τσσαύτην φιλοτιμίαν εἰς τὰς νεκρὰς ψυχὰς των, ὡς ἐπροτίμουν νὰ ἐξέλθωσιν ἡμίθανεῖς παρά

νομοθέτησε, καὶ διαρρήθην ἀπέδειξεν, ἃ γοῆ τὸν παῖδα τὸν ἐλεύθερον ἐπιτηδεύειν, καὶ ὡς δεῖ τραφῆναι αὐτόν· ἔπειτα δεύτερον περὶ τῶν μισρακείων· τρίτον ἐφεξῆς περὶ τῶν ἄλλων ἡλικιῶν. (Ἀισχύνης αὐτόθι. Πλούτ. εἰς Σόλ. καὶ περὶ Παιδ. ἀγωγῆς. Meiners. αὐτόθι.)

(α) Λουκιαν. Ἀνάχαρσις ἢ περὶ Γυμνασίων. Φίλος. περὶ Γυμνασ.

(β) Πλάτ. Νομ. Βιβλ. VII. Κεφ. 9.

νικημένοι. Ὁ Ἰσοκράτης σκιαγραφεῖ τὴν εἰκόνα τῆς ἀληθοῦς παι-
δεύσεως τῶν νέων Ἀθηναίων (α).

Οἱ Νομοθέται ὠνόμαζαν πολίτην τὸν δυνάμενον νὰ ὑπηρετή-
σῃ εἰς τὰ ὑπουργεῖα τῆς πατρίδος του. Διὰ τοῦτο ὁ δοῦλος καὶ
ὁ βάνχυσος δὲν ἐλογίζετο ὡς τοιοῦτος· « Οὔτε, λέγει ὁ Σταγει-
» ρίτης, βάνχυσον βίον, οὔτε ἀγοραῖον δεῖ ζῆν τοὺς πολίτας·
» ἀγενὴς γὰρ ὁ τοιοῦτος βίος καὶ πρὸς ἀρετὴν ὑπεναντίας (β).»
Τὴν αὐτὴν ἰδέαν εἶχε, φέρεται, καὶ ὁ Σωκράτης, ὡς βεβαιοῖ
ὁ θεῖος Πλάτων, καὶ ὁ γλαφυρὸς Ξενοφῶν (γ). Τούτου ἕνε-
κα οἱ παιδαγωγοὶ ἠκολούθουν τοὺς ἐλευθέρους παῖδας ἀπαρχῆς
μέχρι τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἐκηρύττοντο δημοσίως πολῖται. Περὶ
τὸν εἰκοστὸν δὲ χρόνον τῆς ἡλικίας των, ἔπρεπε νὰ σπουδάσωσι
τοὺς νόμους, μέχρι τοῦ τριακοστοῦ, καὶ τότε ἐδύναντο νὰ
λαλήσωσιν ἐπὶ τοῦ βήματος περὶ τῶν κοινῶν ὑποθέσεων.

Ἡ φροντὶς τῶν γυναικῶν ἐπεριωρίζετο εἰς τὰς οἰκιακὰς ἀ-
σχολίας (δ), τῶν ὁποίων ἡ πολυτέλεια ἦτο περιορισμένη (ε).
Εἰς τὴν παρακμὴν τῶν ἠθῶν καὶ τῆς νομοθεσίας αἱ γυναῖκες
καταχρηστικῶς ἐπολυπραγμόνουν. Ἡ Ἀσπασία, ὀργισθεῖσα,
λέγουσι, κατὰ τῶν Μεγαρέων, συνήργησεν εἰς τὴν ῥῆξιν τοῦ Πε-
λοποννησιακοῦ πολέμου· αὐτὴ δίδουσα τὸ παράδειγμα τοῦ
νεωτερισμοῦ εἰς τὰς ὁμοίας της, ἤρξασε καὶ τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν
ὑπόληψιν αὐτῶν εἰς τὰ κοινὰ πράγματα. Τότε οἱ νέοι Ἀθηναῖοι
λησμονοῦντες πλησίον αὐτῶν τὰ ἱερὰ αὐτῶν χρέη, ἠμέλουν καὶ τὴν

(α) Παναθην. καὶ Πλάτ. περὶ Νομ. Βιβλ. I. φ. 517—523.

(β) Ἀριστ. Δημοκρ. Βιβλ. VII. Κεφ. 9.

(γ) Πλάτ. Νομ. Βιβ. I. καὶ ἀλλαχοῦ. Ξενοφ. Οἰκονομ. Κεφ. IV.

(δ) Ξενοφ. Οἰκονομ. Κεφ. 3—7—10.

(ε) Meiners' περὶ Πολυτελ. Ἀθην.

πατρικὴν ἐστίαν, καὶ τὴν κοινὴν πατρίδα (α).

Ἡ Νομοθεσία τοῦ Σόλωνος δὲν ἐπεριώρισε τὴν δεισιδαιμονίαν καὶ τῶν Ἱερέων καὶ Μαντείων τὴν δύναμιν. Ὁ παντοκράτωρ Δῆμος, συρόμενος ἀπὸ τὴν ἀγυρτικὴν ἀπάτην, ὑπέπεσε πολλάκις εἰς μεγάλα ἄτοπα. Ἄν τὸ Μαντεῖον τῶν Δελφῶν ὠφέλησε τὴν Σπάρτην ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Λυκούργου· τὴν ἔβλαψεν εἰς τὰ πεδία τοῦ Μαραθῶνος· ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα εἰς τὰ ὕδατα τῆς Σαλαμί- νος· καὶ ἤρξανε τοὺς Ἀθηναίους πανστρατιᾷ εἰς τὴν Σικελίαν, καὶ τοὺς Ἕλληνας εἰς μυρίας περιστάσεις. Ὅταν δὲ τὸ κακὸν δὲν ἐμποδίζεται ἀπὸ ῥητὸν νόμον, προχωρεῖ καθεκástην. Μετὰ τὸν Σόλωνα ἐκηρύχθησαν οἱ περὶ ἀσεβείας νόμοι, δι' ὧν κατεδικάσθη ἡ ἀλήθεια· κατετρέχθη ὁ ἀναγγεῖλας τὴν ὑπαρξίν τοῦ ὑπερτάτου νοῦς Ἀναξαγόρας· ἔπιε τὸ κώνειον ὁ Σωκράτης· κατεδικάσθη ὁ Ἀλκιβιάδης, ὁ Πρωταγόρας, ὁ Ἀριστοτέλης, καὶ ἐκαλύφθη ἀπὸ νεφέλας ὁ θεῖος Πλάτων (β). Ἡ δὲ ἐπιστολὴ αὐτοῦ πρὸς τὸν Διονύσιον δεικνύει πόσων, ὑψηλῶν ἐννοιῶν ἐστερηθήσαν οἱ μεταγενέστεροι, ἐξ αἰτίας τῶν θρησκευτικῶν προλήψε- ων (γ).

Ὁ φυσικὸς καὶ ἠθικὸς χαρακτήρ τῶν Ἰώνων καὶ Δωριέων, ἢ, δι' ἄλλων λέξεων, τῶν Ἀθηναίων, καὶ Σπαρτιατῶν, ἦτον, ὡς εἰρέθη, πάντῃ διαφορετικὸς. Αἱ δὲ Νομοθεσίαι ἠκολούθησαν, φαίνεται, τὴν ἰδιάζουσαν ἐκάστου λαοῦ κλίσιν, καὶ τῆς κατ' αὐτοματισμὸν συμπάθειας. Ὁ Σπαρτιάτης ἦτο πάντοτε ἀρχαιο- τρόπος, ὁ Ἀθηναῖος νεωτεροποιός· ὁ μὲν εὐδημότης· ὁ δὲ ἀπο-

(α) Ξενοφ. Ἀπομνημ. Ὅρα καὶ Εὐσεβ. Εὐαγ. Προσέτι Βιβ. XIV Κεφ. 5.

(β) Αἰλιαν. Ποικιλ. Ἱστορία Βιβλ. II. Κεφ. 13. Ὅρα Λαέρτ. καὶ Ζευ- ἰδ. λ. Πρωταγμ. Εὐσεβ. αὐτόθι.

(γ) Ὅρα τὰς Ἐπιστολάς τοῦ Πλάτωνος.

δημητῆς· ὁ πρῶτος μελλητῆς σκεπτικός, σταθερός καὶ δυσκί-
νητος· ὁ δεύτερος κινδυνευτῆς, εὐελπὶς, ταχὺς εἰς ἐπιχείρησιν
καὶ μεταλλαγὴν, κ.τ.λ. (α).

Δικαίως θαυμάζουσιν οἱ αἰῶνες τὴν τόλμην καὶ μεγαλοφυΐαν
τοῦ Λακεδαιμονίου Νομοθέτου, τὴν ἐγκράτειαν καὶ ἀρετὴν τῶν
Σπαρτιατῶν· ἀλλ' ἡ ἐκ τούτων ἐνέργεια καὶ ὠφέλεια περιστρέφετο
εἰς τὴν Σπάρτην καὶ τὸν Εὐρώτα, ἐνῶ ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ φι-
λοκαλία, αἱ ἐπιστῆμαι καὶ τέχναι, καὶ εἰς ἓνα λόγον ἡ πρόοδος
τῆς διανοίας καὶ ὁ πολιτισμὸς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, χρεω-
στεῖται εἰς τὴν ζωηρὰν φαντασίαν τῶν Ἀθηναίων, εἰς τὴν κίνησιν
τῶν πνευμάτων αὐτῶν, καὶ εἰς τὴν βαθεῖαν σύνεσιν τοῦ Σόλωνος (β).

Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης συνέγραψε μὲ τὴν γνωστὴν του φιλοσο-
φικὴν ἀκρίβειαν, καὶ ὁ χρόνος ἠράνισε τὸ πολυτιμώτερον ἀναν-
τιρρήτως σύγγραμμα τοῦ φιλοσόφου τούτου: ἦγουν τὸ περὶ Πολι-
τειῶν, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχε συναθροίσει καὶ ἐκθέσει ἐπέκεινα τῶν
150: πολιτειῶν. Εἰς αὐτὸ εὕρισκοντο καὶ τὰ ὀνόματα ἄλλων
Νομοθετῶν· πολλοὶ ἐξ αὐτῶν εἰσὶ νόμων δημιουργοὶ, ὡς ὁ Χα-
ρῶνδας, Νομοθέτης τῶν εἰς Ἰταλίαν Χαλκιδικῶν πόλεων· ὁ Φι-
λόλαος τῶν Θηβαίων, ὁ Πιπτακὸς, ὁ Ἀνδρόδαμος, ὁ τῶν Λο-
κρῶν Ζάλευκος, ὅστις φοβούμενος τὸν νεωτερισμὸν, ἐνομοθέτη-
σεν, ὅτι ὁ προτείνων νέον νόμον νὰ φέρῃ καὶ σχοινίον εἰς τὸν
τράχηλον· ὥστε, ἂν δὲν ἐγκριθῇ ὁ νόμος, νὰ πνίγηται ὁ Νομοθέ-
της (γ), κ.τ.λ. Τὰ δὲ πολιτικὰ τοῦ Στάγειρίτου εἶναι, φαίνε-
ται, ἡ σύνοψις τῆς μεγάλης συλλογῆς τῶν πολιτειῶν (δ).

(α) Θουκυδ. Λόγος Ἀρχιδάμου καὶ Κορινθίων.

(β) Μεινέρος περὶ Προόδου Ἐπιστημ. εἰς τὴν Ἑλλάδα.

(γ) Ἰερόκλ. ἐκ τοῦ Πῶς πατρίδι χρηστέου § Γ'.

(δ) Ἀριστοτ. Πολιτ. Βιβλ. Β. Κεφ. Θ. § 5—8—7. Τὸ ἀριστοῦργη-
μα τοῦτο μετέφρασεν ὁ ἀξιόμηστος Κοραῆς, καὶ τὸ ἐπλούτισε μὲ πα-
λὰς καὶ ἀξιολόγους σημειώσεις.

Ἄλλ' εἶτε παρατηρεῖ τις, ὡς εἰρήθη, τὰς πολιτείας, τὰ ὄργανικά διατάγματα, ἢ τὰς θεμελιώδεις βάσεις, τοὺς κατὰ μέρος: ἢ τοὺς γενικοὺς νόμους τῶν κυριωτέρων πόλεων τῆς Ἑλλάδος, τῶν μικροτέρων δήμων, ἢ νησιῶν, τῶν πρώτων καὶ δευτέρων ἀποικιῶν, πάντοτε καὶ πανταχοῦ εὕρισκει τις τὴν σφραγίδα τῆς μεγαλοφυΐας, βαθυτάτην γνῶσιν τῆς ἀνθρωπίνου φύσεως, καὶ ἅπαντας τοὺς Νομοθέτας προτρέποντας, τείνοντας καὶ παρακινούντας τοὺς Ἕλληνας εἰς τὸν ὑπὲρ πατρίδος, καὶ ὑπὲρ ἐλευθερίας καὶ δόξης ἔρωτα. Ταῦτα πάντα διατηρούμενα, καὶ ἐνισχυόμενα διὰ τῆς χρηστότητος τῶν ἡθῶν, ἐπέφερον ἐπίσημον πρόοδον προετοιμάζουσαν τὰ λαμπρὰ Περσικὰ κατορθώματα.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Θ'.

ΠΕΡΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ ἙΛΛΗΝΩΝ, ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΜΥΣΤΗΡΙΩΝ.

Θεοσεβέστατον... πάντων ζώων
ἄνθρωπος.

(Πλάτ. Νόμ. Βιβλ. Χ.)

Ἄν ἐδύνατό τις νὰ ἐλπίσῃ εἰς τὴν συγκαταβατικὴν καὶ μακρόθυμον κρίσιν τοῦ σοφοῦ ἀναγνώστου, ἤθελον ἐκθέσει ὀλίγας τινὰς ἀρχὰς περὶ τῆς θρησκευτικῆς ἐννοίας: ἦτοι τοῦ Ὁσίου, πρὸς πλειοτέραν σαφήνειαν τοῦ λόγου.

Ἡ παλαιὰ Περιπατητικὴ Σχολή, καὶ πᾶσα ἡ τῶν αἰσθήσεων